

بیت

در علمم بالقیاسه بخانه صدر معبد استاده
بیت
Takse Pulları Sanılan
Takse Pulları !

Turhan TURGUT FRPSL

۳۹
۹۱۷۷

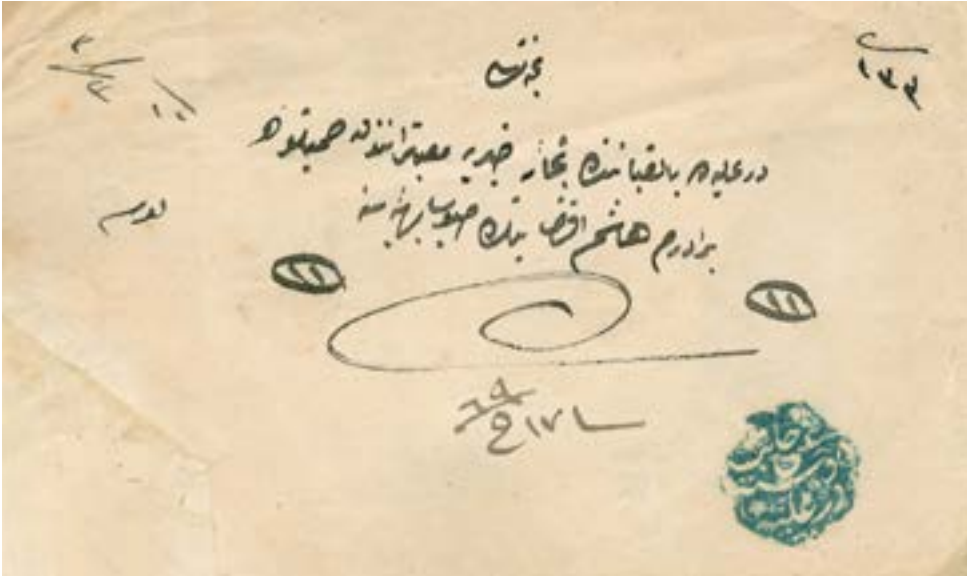
Turhan TURGUT FRPSL

1840 yılı sonlarında başlayan düzenli posta hizmetinin ayrıntılarının bir bölümü devlet arşivlerinde veya eski yazıyla çıkmış olan yayınların sayfalarında incelenmeyi beklemektedir. Tarihin hiç şüphesiz en önemli kültür devrimleri arasında baş köşede yer alan “harf inkılabı” yeni nesillerin önüne başlı başına yeni bir dünya sererken kendi tarihimizi kendi belgelerimizle inceleyebilme olanağını da büyük ölçüde ertelemiştir. Bu gerçek, filatelik geçmişimize ait bilgilerin koleksiyoncularımıza ulaşmasında etkili olagelmıştır. Koleksiyoncularımız, birkaç büyük filatelistimizin dergi makaleleri yoluyla veya çok sınırlı örneklerde olduğu gibi küçük hacimli kitaplarla kazandırdığı bilgiler dışında kulaktan dolma aktarılanlardan, şehir efsanelerinden, bazen bilgisizce yönlendirmelerden ve yanıltıcı kataloglardan oluşan bir akıntının içinde gerçeğe ulaşmaya çabaladılar.

Yanlış bilinen konulardan biri de erken dönem pulları içinde takse olarak adlandırılanlarla ilgilidir. Takse, dilimize Fransızca’dan geçmiş ve ucu bazen cezalandırmaya da dokunan bir para alma yönetimine, vergiye verilen addır. Bizler takseyi, tarifesine göre eksik alınmış olan posta ücretinin alıcıdan misliyle alınması için kullanırız. Bu bağlamda kataloglarımızda Tuğralı ve Duloz serilerindeki kahverengi pulları “takse” pulu olarak nitelendiriyoruz. Bu yanlıştır.

127

Bu yanlışlığın teşhisi ve giderilmesi için geçmişe doğru bir yolculuk yapmamız gerekiyor. Yukarıda bahsettiğimiz üzere ilk düzenli posta hizmetinin başlaması 1840 sonunda olmuştur. Önce İstanbul - Edirne arasında daha sonra yaygınlaşarak Rumeli ve Asya topraklarını da kapsayacak biçimde verilen bu hizmet posta tatarları vasıtasıyla sürdürülüyordu. 1865 devlet salnamesinde tatar postasının işlediği yer yani postane sayısı Rumeli’de 64, Asya’da 67 adetti. Bu servis “muntazam” olarak adlandırılmıştı. Peki, Sırbistan sınırından Yemen’e kadar uzanan dev imparatorluk topraklarında postane olmayan yerlerde yaşayanlar haberleşme ihtiyaçlarını nasıl gideriyorlardı? Bu tür yerlere “gayri muntazam” deniliyor ve mektup kabulü için görevlendirilen yerel yöneticiler bunları “sürücü”lere veriyor ve onlar da emaneti tatar postasının geçtiği bir noktada tatara teslim ediyorlardı. Böylesine mektupların ücreti varışta alıcıdan tahsil ediliyordu. Bu yüzden mektubun bir köşesine çıkış noktası yazılıyordu ki varışta saat hesabı yapıp doğru ücret alınabilsin. Hatırlanacağı üzere o dönemde ücret gidilecek postahanenin İstanbul’a uzaklığına göre ağırlık/saat olarak hesaplanıyordu.

Örneğin, Lom'dan (bugün Bulgaristan'da) İstanbul'a (Derâliye) 1853'de gönderilmiş mektubun 3 kuruş 30 para olan ücreti orada henüz postahane açılmamış olduğu için varışta alınmıştır. Zarfın solunda el yazısıyla "Lom" (لوم) ibaresi görülmektedir. Böylece varışta ücretin doğru hesaplanması için gereken uyarı yapılmış olmaktadır.

1863'de Tuğralı pullar çıkarıldığında yayınlanan "Postalara Dair İlanname" de bunların normal ücrete tabi tutulacağı fakat ücretin varışta kahverengi pullarla tahsil edileceği belirtilmişti ¹. Ne var ki Adolf Passer'in de dahil olduğu bazı yazarlar bu pulların amacını kendi hayal güçlerini kullanarak tamamen farklı bir biçimde açıklamışlardır ². Passer'e göre postane olmayan yerlerden mektup gönderildiğinde posta ücreti zaptiyelere veya sürücülere nakden ödeniyor, onlar bunu en yakın postaneye götürerek ücreti posta memuruna teslim ediyorlar, memur da buna karşılık mektuba bu pulları yapıştırıp hangi şehre gidecekse oraya yönlendiriyordu. Bu bilginin dayanağı olmadığı gibi yukarıda sözü geçen ilannameye de aykırıdır. Üstadın açıklamasını neye dayandığını bilemiyoruz.

Aynı kural 1875 ve 1881 devlet salnamelerinde de tekrarlanmıştır ³. Aradaki fark pulların renginden "dariçini" yani tarçın rengi olarak bahsedilmesidir. Uygulama Duloz pulları için de söz konusu olmuştur. Görüldüğü üzere bu pulların bugün düşündüğümüz anlamda takse ile bir ilgisi yoktur.

Taksenin cezalandırıcı boyutu ancak 13 Mart 1884 tarihli III. Posta Nizamnamesi ile yürürlüğe konmuştur. Bu tarihten başlamak üzere pulsuz mektubun ücreti alıcı tarafından iki kat olarak ödenmek zorundaydı. Aynı biçimde eksik ücret de alıcıdan iki katı olarak alınmaya başlandı.

Şimdi hepimize düşen görev yukarıda açıklanan amaca yönelik olarak çıkarılan pullar için "takse"den başka bir isim bulmamızdır.

¹ Ruzname-i Ceride-i Havadis, 12 Ocak 1863, sayı 57.

² Adolf Passer, The Stamps of Turkey, London: 1938, sayfa 15.

³ Devlet Arşivleri kütüphanesi kayıt no: 535 ve 541.